

ETIKA V PRÁCI TLMOČNÍKA PRE OSOBY SO SLUCHOVÝM POSTIHNUTÍM ETHICS IN THE WORK OF AN INTERPRETER FOR PERSONS WITH HEARING DISABILITIES

Sekcia: Sociálna práca

Petra Gajdošová

Abstract

Ethics is an important aspect of the work of an interpreter for the protection of the client himself, but also in terms of raising the professional status of interpreters for persons with hearing disabilities. Also important is the fact that compliance with the code of ethics and individual ethics in the work of interpreters is one of professional competence, which increases the professionalism of the interpreter itself.

Úvod

Tlmočník pri svojej práci s osobami so sluchovým postihnutím by mal mať výborné jazykové kompetencie ako v hovorenom tak i v posunkovom jazyku. Tiež by mal mať určité interpersonálne schopnosti a mal by byť schopný regulovať komunikáciu, tzn. vedieť, kedy dochádza k striedaniu rolí a akými prostriedkami sa komunikácia uskutočňuje v oboch jazykoch. U kvalitného tlmočníka sa rovnako predpokladá veľmi dobrá znalosť oboch kultúr tzn. nepočujúcich, ale i počujúcich. Táto znalosť je nutná pri preklade medzi dvomi kultúrne odlišnými jazykmi. V procese tlmočenia významnú úlohu zohráva rola tlmočníka, pracovné podmienky tlmočníkov, ale aj samotná etika tlmočenia. Umiestenie tlmočníka vzhľadom k príjemcovi, vhodné osvetlenie, pozadie za tlmočníkom či vhodné oblečenie tlmočníka môžeme považovať za základné faktory, ktoré je potrebné dodržiavať pri tlmočení. (Tikovská, 2009)

H. Šebková (2008, s. 18) uvádza štyri prístupy v tlmočení, ktoré ovplyvňujú tri aspekty. Prvým aspektom je spôsob, akým sa tlmočník pozerá na svojich klientov a ako chápe svoju rolu, rolu tlmočníka. Druhý aspekt poukazuje na spôsob, ako tlmočník chápe normy a pravidlá interakcie medzi posunkovým a hovoreným jazykom. A tretí aspekt vysvetľuje spôsob interpretácie pravidiel etického kódexu tlmočníka. Z týchto aspektov vyplývajú štyri hlavné prístupy k profesii tlmočníka, ktorými sú:

1. *Tlmočník je pomocník*- tento prístup vychádza z historického ponímania tlmočníka, ktorý nepočujúcim pomáhal. V mnohých prípadoch táto pomoc prechádzala až do situácie, kedy tlmočník nie len hovoril ale aj rozhodoval za nepočujúceho. Preto sa začala vyžadovať od tlmočníkov nestrannosť a nezaujatosť. Na základe tohto sa tlmočník začal chápať ako stroj.

2. *Tlmočník je stroj* – tlmočníci plnili funkciu prenosu informácii. Nedávali svojim klientom rady, nerobili asistentov ani nerozhodovali za nich. Nepočujúci tak znova nadobudli stratenú zodpovednosť.

3. *Tlmočník je komunikačný prostriedok*- tlmočník tlmočí podobným spôsobom ako tlmočník-stroj. Do samotného tlmočenia vnáša dynamiku, je flexibilný a kladie dôraz na optimálne prostredie v ktorom sa tlmočenie uskutočňuje. (Záhumenská, 2008, s. 23)

4. *Bilinválna a bikulturálna bytosť*- tlmočníci prestali pracovať ako stroje a začali preberať zodpovednosť za svoju profesiu. Tlmočník nielenže sprostredkúval informácie, ale začal rozmyšľať aj o spôsobe sprostredkovania informácií tak, aby to zodpovedalo nielen jazykovým ale aj kultúrnym normám klientov. (Šebková, 2008, s. 20- 21) Pri tlmočení veľakrát ide o situáciu, ktorá si vyžaduje použitie špeciálnej komunikačnej techniky ako napr. pri tlmočení klientovi, s minimálnymi jazykovými kompetenciami, alebo pre hluchoslepé osoby. (Tikovská, 2009) Pri rozhodovaní v takýchto problematických situáciách tlmočník

využíva etický kódex tlmočníka, ktorý neaplikuje striktno ale vždy berie ohľad na konkrétnu situáciu, v ktorej tlmočenie prebieha. Samotný kódex určuje základné povinnosti a práva tlmočníka v súvislosti s výkonom jeho práce. Etický kódex tlmočníka je vytvorený za účelom naplnenia práva na plnohodnotnú komunikáciu ľudí so sluchovým postihnutím. (Etický, 2008)

Etický kódex a etické zásady

súvislosti s profesionalizáciou práce tlmočníka je dôležité dodržiavanie etických zásad, ktoré sú uvedené v etickom kódexe. Etický kódex môžeme charakterizovať ako „základné povinnosti a práva tlmočníka, ktoré majú vytvoriť pozitívne vzťahy medzi nimi a osobami, ktorým svoje služby poskytujú.“ (Tarciová, 2005, s. 121) Tento kódex má za úlohu poskytnúť obom stranám také podmienky, ktoré poskytnú plnohodnotnú komunikáciu medzi počujúcou a nepočujúcou populáciou. Taktiež nepochybne zvyšujú kvalitu a efektivitu poskytovaných služieb. Etický kódex je potrebné dobre poznať, ale podľa H. Šebkovej (2008, s. 21) by tlmočník mal vedieť zhrnúť ho do každodennej práce. Dobrý tlmočník musí vedieť s kódexom pracovať, teda danú situáciu by mal vedieť riešiť vzhľadom ku klientovi a k svojej roli. Etické kódexy si vytvárajú organizácie poskytujúce tlmočnicke služby v danom regióne a na danom území. Nemajú jednotnú štruktúru, čo je pochopiteľné nakoľko sú známe kultúrne, politické, sociálne ale aj historické rozdielnosti danej krajiny. Z tohto vyplýva, že jednotlivé kódexy sa môžu líšiť svojim rozsahom a mierou podrobnosti jednotlivých bodov. Ich obsah je však v podstate identický. Najčastejšie vyskytujúcimi sa pravidlami v etickom kódexe je rešpektovanie práva nepočujúceho na voľbu tlmočníka, presnosť, mlčanlivosť, odmietnutie vykonávania tlmočnickeho úkonu, finančná odplata za tlmočnicke úkony a správanie sa tlmočníka. (Tarciová, 2005, s. 121) Okrem týchto základných pravidiel Česká komora tlmočníkov uvádza aj bod, kde je ukotvené pravidlo profesného rozvoja tlmočníka. Tento bod hovorí, že „...tlmočník by sa mal vo svojej práci ďalej vzdelávať a usilovať sa o vlastný profesný rozvoj.“ (Šebková, 2008, s. 28)

U nás i v zahraničí majú profesijné organizácie etické kódexy. Napr. u nás je to ATLPRENES- Asociácia tlmočníkov posunkovej reči nepočujúcich Slovenska, teda občianske združenie s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré vzniklo v súlade so zákonom č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov. Na Ministerstve vnútra SR bolo zaregistrované 28. júna 1999. (Asociácia, 2008) V Amerike je to napr. RID- Registry of Interpreters for the Deaf. (Šebková, 2008, s. 22) RID, spolu s Národnou asociáciou nepočujúcich NAD (National Association of Deaf) sú autorom etického kódexu pre tlmočníkov, ktorý udržiava vysokú úroveň profesionality a etiky tlmočníkov. Obsahuje sedem základných pravidiel z ktorých vychádzajú ostatné kódexy. (Code, 2008) Okrem toho medzi najväčšie organizácie, ktoré majú celosvetové pôsobenie neodmysliteľne patrí European Forum of the Sign Language Interpreters (Európske fórum tlmočníkov posunkového jazyka EFSLI). Je to mimovládna nezisková organizácia, ktorá bola v roku 2000 zaregistrovaná v Belgicku aj napriek tomu, že funguje už od roku 1993. Na medzinárodných konferenciách združuje tlmočníkov a spoločne hľadajú riešenie na zvyšovanie kvality poskytovaných tlmočnickejších služieb. (European, 2008) Významnou medzinárodnou organizáciou je aj World Association of the Sign Language Interpreters (Svetová asociácia tlmočníkov posunkového jazyka WASLI), ktorá bola založená 23. júla 2003 v Montreale v Kanade. Chce poukázať na fakt, že situácia tlmočníkov posunkového jazyka sa líši v každej krajine. Preto je nesmierne dôležité zdieľanie informácií, vedomostí a skúseností pre posilnenie a rozvoj tlmočnickej profesie. (World, 2008)

Samotné vytvorenie a dodržiavanie etického kódexu je nevyhnutné. Dôležité miesto zastáva proces sebauvedomovania sa nepočujúcich a snaha o vytvorenie konkrétnych podmienok pre výkon tejto činnosti zo strany tlmočníkov. Veľmi dôležité je, aby sa prostredníctvom tlmočnickejších služieb poskytla možnosť uľahčiť nepočujúcim začleniť sa do intaktnej

spoločnosti. Úlohou spoločnosti je vytvoriť systém tlmočnických služieb, ktorý by reagoval na komunikačné a informačné problémy, s ktorými sa ľudia so sluchovým postihnutím stretávajú v každodennom živote. Z výskumov vidieť, že posunkový jazyk je naozaj bohatý na vyjadrovacie prostriedky a môže fungovať nezávisle od hovoreného jazyka. Na zlepšenie celkového systému poskytovania adekvátnych informácií na odstránenie komunikačnej bariéry, je neodmysliteľne dôležitá odborná pripravenosť tlmočníkov, do ktorej spadá znalosť a aplikácia etického kódexu tlmočníka pri práci s ľuďmi so sluchovým postihnutím. Týmto kódexom by sa mal riadiť každý jeden tlmočník. Je veľmi dôležité aby si uvedomil, že samotný etický kódex chráni nielen sluchovo postihnutého klienta, ale aj jeho samotného. Vytvorenie a dodržiavanie etického kódexu je nevyhnutné. Na to aby boli tlmočnicke služby poskytované na kvalitnej úrovni, je potrebné, aby každý tlmočník dodržiaval isté pravidlá a zásady pri komunikácii s ľuďmi so sluchovým postihnutím, ktoré sú uvedené v etickom kódexe. Tlmočník si musí uvedomiť, že je mostom medzi nepočujúcimi a počujúcimi, preto sám nič pri rozhovore nepridáva ani neskresľuje. Musí dodržiavať zásadu nezávislosti, mal by podporovať samostatnosť klienta a mal by sa v priebehu tlmočenia presviedčať, či osoba, ktorej tlmočí rozumie tomu, čo sa jej tlmočí. Musí vedieť zachovať tajomstvo a mlčanlivosť. Mal by byť solidárny, neutrálny a mal by vedieť zvážiť svoje schopnosti a znalosti, či sú dostatočné pre spoľahlivé pretlmočenie informácií. Taktiež sa stará o ochranu dokumentov a každopádne musí byť spoľahlivý a dochvilný. Pokiaľ sa tlmočník považuje za profesionála, musí byť na svoju prácu hrdý. Je nesmierne dôležitá medzinárodná spolupráca a prepojenosť jednotlivých etických kódexov medzinárodných organizácií ako je napr. EFSLI alebo WASLI. Tieto kódexy hovoria, ako má tlmočník pristupovať k sluchovo postihnutým ľuďom- ako rovnocenný partner bez akéhokoľvek náznaku vyvyšovania sa či podceňovania ich schopností. Počas rozhovoru by komunikujúci mali byť k sebe obrátení tvármi. Za tlmočníkom by nemalo byť okno alebo zdroj svetla, pretože nepočujúci by mohol vidieť len obrys jeho tváre, ale naopak musí byť osvetlená.

Pri rozhovore by medzi nimi mala byť vzdialenosť jeden až dva metre, aby nepočujúci mohol sledovať výraz a mimiku tváre tlmočníka, čítať mu z pier, a tak porozumieť jednotlivým slovám. V rozhovoroch so sluchovo postihnutými sa tlmočník vždy musí snažiť hovoriť zrozumiteľne, zreteľne artikulovať a zdôrazňovať slová aj mimikou tváre a dobre znelým tónom. Tempo reči by malo byť bežné, priemerné, bezo zmien rytmu. Nie je potrebné zvyšovať hlas a už vôbec nie kričať. Pri dôležitých rozhovoroch by si vždy tlmočník mal overiť, či mu sluchovo postihnutý partner skutočne rozumie. Nesmie sa uspokojiť len s prikývnutím alebo slovným ubezpečením. Mal by žiadať takú odpoveď, ktorá vylúči nedorozumenie. V prípade potreby by mal danú informáciu trpezlivo a bez nervozity zopakovať. Pri komunikácii so sluchovo postihnutými sú často prekážkou aj fúzy a brada, pretože zakrývajú pery a mimiku tváre. Taktiež sa neodporúča nosiť tmavé okuliare, dávať si ruky alebo iné predmety pred ústa, pri rozhovore žuť atď. Každopádne by tlmočník mal udržiavať očný kontakt, ktorý je veľmi dôležitým pravidlom pri komunikácii s človekom so sluchovým postihnutím.

Záver

Práca tlmočníka pre osoby so sluchovým postihnutím je nesmierne náročná., nakoľko ide o prácu so špecifickou cieľovou skupinou. Dodržiavanie etických zásad vyplývajúcich z etických kódexov pre prácu tlmočníkov je nutná a to z dôvodu skvalitnenia ich práce. Tlmočníci nie sú len nevyhnutnými osobami pri odstraňovaní komunikačnej a informačnej bariéry, ale zároveň sú aj sprostredkovateľmi informácií dôležitých pre samotný plnohodnotný život ľudí so sluchovým postihnutím.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ŠEBKOVÁ, Helena. 2008. *Úvod do tlumočnické profese a vzdelávací systémy tlumočníků v ČR a v zahraničí*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 2008. s. 109. ISBN 978-80-87218-02-0.

TARCSIOVÁ, Darina. 2005. *Komunikačný systém sluchovo postihnutých a spôsoby prekonávania ich komunikačnej bariéry*. Bratislava: Sapienta, 2005. s. 222. ISBN 80-969112-7-9.

ZAHUMENSKÁ, Jitka. a kol. 2008. *Specifika tlumočení ve vzdělávání*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 2008. s. 165. ISBN 987-80-87153-92-5.

ATLPRENES. *Asociácia tlmočníkov posunkovej reči nepočujúcich Slovenska*. [cit. 2008-11-30]. Dostupné na internete: <http://www.atlprenes.szm.sk/page-new/o-nas.html>. (30. 11. 2008, 18:57).

Code of profesoinal Counduct.. [cit. 2008-11-10]. Dostupné na internete: <http://www.rid/ethics/code/index.cfm>. (10. 11. 2008, 18:20).

Etický kódex. *Česká komora tlmočníků znakového jazyka*. [cit. 2008-12-19]. Dostupné na internete: <http://www.ckzj.com/index.php?page=kodex>. (19. 12. 2008, 16:05).

European Forum of Sign Language Interpreters- *EFSLI*. [cit. 2008-12-30]. Dostupné na internete: <http://www.efсли.org/efсли/board/efслиin-ternalresult/> (30. 12. 2008, 13:25)

Tikovská, L. *Tlmočník posunkového jazyka*. [cit. 2009-1-1]. Dostupné na internete: <http://www.ruce.cz/clanky/93>. (1. 1. 2009, 18:24).

World Association of the Sign Language Interpreters-*WASLI*. [cit. 2008-12-4]. Dostupné na internete: <http://www.wasli.org/history.htm>. (4. 12. 2008, 12:55).

Abstrakt

Etika je významným aspektom práce tlmočníka z hľadiska ochrany klienta, seba samého, ale aj z hľadiska zvyšovania profesijného statusu tlmočníka pre osoby so sluchovým postihnutím. Dôležitým aspektom je aj to, že dodržiavanie etického kódexu ako aj jednotlivých etických zásad v práci tlmočníka sú jednou z odborných kompetencií, ktorá zvyšuje profesionalitu samotného tlmočníka.

Kľúčové slová: Etický kódex. Etické zásady. Osoby so sluchovým postihnutím. Tlmočník.

Kontaktná adresa:

Mgr. Petra Gajdošová

Katedra sociálnej práce a sociálnych vied, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Kraskova 1, 949 01 Nitra

petra.gajdosova@ukf.sk

Recenzent:

Doc. PaedDr. Miroslav Tvrdoň, PhD.